

שם הפרק	עמודים
1. מבוא	1-2
2. פרק 1 – רקע היסטורי	3-20
1.1 ירדן – היסטוריה מוקדמת ומאפיינים כלליים	3-4
1.2 תקופת שלטונו של עבדאללה	5
1.3 תקופת שלטונו של חוסיין (עד מלחמת 1967)	6
1.4 יחסים עם הפלסטינים ואש"ף	7-11
1.5 ערב ספטמבר השחור	12-14
1.6 ספטמבר השחור	15-16
1.7 התקופה שאחרי ספטמבר השחור עד הכרזת הניתוק ב-1988	17-20
3. פרק 2 – הסברים ותיאוריות המתייחסים לאירועי ספטמבר השחור	21-34
2.1 מושגים בסיסיים	21-22
2.2 הסברים ותיאוריות	23-30
4. פרק 3 – דיון ומסקנות	31-34
5. רשימה ביבליוגרפית	35

מבוא

עבודה זו עוסקת ביחסים בין ירדן לארגוני המאבק הפלסטינים מתוך הפריזמה של "ספטמבר השחור". העבודה תבקש לבחון את טיב היחסים בין השניים טרום ולאחר המשבר ולהשיב על השאלה העקרונית- האם ספטמבר השחור היה אירוע מכונן, שגרם לשינוי בדפוס היחסים ? אם כן או לא כיצד בדיוק. באילו אופנים מהווה ספטמבר השחור גורם של המשכיות או של חוסר המשכיות ביחס לתקופה שקדמה לו וזו שבאה אחריו והאם הוא יצר דפוסים חדשים של יחסים בין ירדן וארגוני המאבק הפלסטינים. הדיון ייעשה במסגרת זמן מתוחמת הכוללת את התקופה של מאז כינון ירדן כמדינה עצמאית בשנת 1946 ועד להודעת הרשמית של המלך חוסיין על ניתוק הקשרים עם הגדה המערבית בשנת 1988. נקודת הפתיחה של העבודה היא בלידת רעיון האיחוד בין שתי הגדות ושני העמים הירדני והפלסטיני וסיום העבודה הוא בהתפכחות הסופית מאשליית האיחוד.

הפרק הראשון של העבודה יוקדש לסקירה היסטורית שתתמקד מלבד בדיון ספציפי בספטמבר השחור, באירועים ובמאפיינים הקשורים ליחסי ירדן - פלסטינים/אש"ף. תת פרק ראשון יסקור בקצרה את ההיסטוריה המוקדמת של ירדן כולל נסיבות הקמתה ומאפיינה המיוחדים. תת פרק שני יוקדש לתקופת שלטונו של המלך עבדאללה, עד הירצחו בשנת 1951 תוך מתן דגש לדומיננטיות של תפיסת האיחוד בין שתי הגדות שאפיינה את שלטונו. תת פרק שלישי יעסוק בתקופת שלטונו של המלך חוסיין עד מלחמת 1967. פרק זה יסקור בעיקר את היחסים בין שלטון עבדאללה לזה של חוסיין, האם הייתה המשכיות במדיניות כלפי הפלסטינים וכלפי הגדה המערבית וכן ידון בסוגיה המרכזית של הזהות הירדנית. תת הפרק הבא יתמקד כולו בדפוס היחסים עם הפלסטינים עד ערב ספטמבר השחור. אדון במסגרת זו בניסיונות הירדניזציה של המלך חוסיין לצד התעוררות המחודשת של התנועה הלאומית הפלסטינית. כפי שאראה בתת פרק זה, בשלבים אלו הנצו ניצני המאבק על הייצוג הפלסטיני – קרי תשובה על השאלה מיהו הנציג הלגיטימי של הפלסטינים ? אש"ף או ירדן. נדון בטיב היחסים בשנים הללו, שאופיינו במאבק לא אלים, אבל בהחלט אינטנסיבי בין המדיניות הירדנית והשאיפות הפלסטיניות.

תת הפרק הבא "ערב ספטמבר השחור" יעסוק בתקופה שבין מלחמת 1967 עד תחילת ספטמבר 1970, תוך התמקדות באירועים חשובים והשפעתם. אביא תיאור של תהליך ההתבססות של אש"ף בירדן ששיאו במה שכונה בניית "מדינה בתוך מדינה". פרק זה גם יסקור את הגורמים שהביאו לפרוץ המשבר. תת הפרק הבא – ספטמבר השחור - יעסוק באירועים עצמם דהיינו מתחילת חודש ספטמבר 1970 עם ניסיון ההתנקשות בחיי המלך חוסיין וחיטפת המטוסים והאירועים שבאו אחריהם, עד אפריל 1971 כאשר חוסיין הכריז כי ירדן כולה נמצאת בשליטתו וכיסי ההתנגדות האחרונים הוסרו.

החלק האחרון של הרקע ההיסטורי יעסוק בתקופה שאחרי ספטמבר השחור. החל מהקמת ממשלת וצפי אל תל השלישית שתפקידה היה "להשיב את ירדן על כנה". אסקור את האירועים המרכזיים שהתרחשו ב

פרק 1 : רקע היסטורי

1.1 ירדן - היסטוריה מוקדמת ומאפיינים כלליים

נב¹ מאפיין את ירדן כמדינה שנוצרה לאחר מלחמת העולם הראשונה בטרטוריה שלא הייתה ישות פוליטית או מנהלית קודם לכן. הקמתה נועדה לשמש פתרון הן לסוגיית המדיניות הבריטית והן להגשמת השאיפות האישיות של האמיר עבדאללה בנו של השריף חוסיין ממכה. קווי הגבול של ירדן שורטטו באופן מלאכותי ותחמו קבוצות אוכלוסין חסרות זיכרון היסטורי משותף ונעדרות מורשת לאומית משותפת. ב-25 במאי 1946 הוכתר האמיר עבדאללה למלך ירדן. לאחר מלחמת 1948 סיפחה ירדן אליה את הגדה המערבית, בה שלטה עד 1967.

האוכלוסייה בירדן מורכבת משתי קבוצות עיקריות: מיעוט של עבר ירדנים ורב של פלסטינים כולל פלסטינים ופליטים פלסטינים שהיגרו/ברחו אליה בשנים 1948-1967. הרכב האוכלוסייה המלאכותי שנוצר כתוצאה מהנסיבות ההיסטוריות המיוחדות, יצר את בעיית הזהות המאפיינת את ירדן "לאורך כמאה שנה מחפש השחקן הירדני תפקיד וזהות על במת ההיסטוריה. ללא תחושת מולדת שורשית, ללא גבולות טבעיים, ללא צביון לאומי חד וברור".²

נב³ מאפיין את ירדן גם כמונרכיה פרו מערבית, לא רדיקלית באופייה, בעלת משטר אוטוקרטי בו המלך לא רק מושל כי אם גם שולט בתואר ובפועל. לדעת נבו, ירדן היא מקרה קלאסי של אב מייסד כריזמטי – בדמות עבדאללה. ססר⁴ מציין אף הוא שהמלך הוא הציר המרכזי של המשטר והאישיות הדומיננטית בו. "כל ההווה הפוליטית במדינה התרכזה סביב בית המלוכה כמוקד של אתוס המדינה". ניסן⁵ מתאר את המבנה החברתי – פוליטי "המלך נתמך על ידי האליטה הפוליטית שהיא בעיקרה עבר ירדנית והיא מרכיבה את כוחות הביטחון, המודיעין והצבא כמו גם מאיישת את רב המשרות במנגנון הציבורי". המשטר נשען על כוחות הצבא והביטחון.